

Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΧΑΡΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΗ Β/ΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ – ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

**Κυρκίνη-Κούτουλα Αναστασία¹, Δημητράσκου Αντωνία², Μέκκας Κωνσταντίνος²,
Μητράρας Αριστοτέλης², Παλάσκα Μαρία², Φίτσιου Γεωργία²**

¹Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

²Αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να καταδειχθεί ότι οι ιστορικοί χάρτες, έντυποι και ηλεκτρονικοί αποτελούν απαραίτητο εποπτικό υλικό στη διδακτική πρακτική του μαθήματος της Ιστορίας τόσο για τους καθηγητές όσο και για τους μαθητές.

Γίνεται, επίσης, προσπάθεια να καταστεί κατανοητό ότι οι ιστορικοί χάρτες παρέχουν βασικές ιστορικές πληροφορίες, οι οποίες έχοντας νοηματική και χρονική αλληλουχία δίνουν τη δυνατότητα στον μαθητή να συμπληρώσει και να οικοδομήσει σταθερά την ιστορική του γνώση και να ασκήσει την ιστορική του σκέψη.

Τέλος, μέσα από παραδείγματα και πρακτικές θα καταδειχθεί ότι οι ιστορικοί χάρτες με την αξιοποίηση και των γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών τους μπορούν να αποτελέσουν ένα ιστορικό, πολιτιστικό και κοινωνικό κείμενο.

Abstract

This proposal intends to provide evidence that historical maps, in printed and electronic form, are an essential support source in the teaching practice of the history subject for both teachers and pupils.

In addition, it is underlined that historical maps provide basic historical information which, due to its coherence in time and meaning, enhance student's ability to complement and construct his/her historical knowledge as well as develop his/her historical critical thinking.

To conclude, through the use of examples and practices it will be shown that historical maps can function as historical, cultural and social texts as long as their geomorphological characteristics are fully exploited.

Το ιστορικό γεγονός δε συντελείται μόνο στο χρόνο· έχει και μια άλλη διάσταση: το συγκεκριμένο τόπο ή χώρο. Η Επανάσταση του 1821 διεξάγεται σ' ένα χώρο που κατανέμεται σε ξηρά και θάλασσα· σε βουνά κατάλληλα για πόλεμο ατάκτων στα οποία έχουν ανδρωθεί οι κλεφταρματολοί· σε θάλασσες, όπου με την πειρατεία και τη ναυτιλία ανατράφηκαν ικανοί και κατάλληλοι ναυτικοί. Ή ακόμα ένα παράδειγμα: η οργάνωση της ζωής άλλη είναι στον κορινθιακό ή θεσσαλικό κάμπο, άλλη στα βουνά των Αγράφων ή του Πηλίου κι ακόμη πιο διαφορετική στα κυκλαδίτικα νησιά· άλλη σήμερα και διαφορετική χτες.

Έτσι η Ιστορία αναπόφευκτα συναντά τη φυσική γεωγραφία, που η δεύτερη προσφέρει στην πρώτη τη μαρτυρία των φυσικών συνθηκών και του περιβάλλοντος. Η ιστορική γεωγραφία, ως επιστημονικός κλάδος, επιχειρεί να ανασυνθέσει το γεωγραφικό παρελθόν και να εξιχνιάσει τις σχέσεις του ανθρώπου με το έδαφος και το κλίμα. Μια τέτοια μελέτη του παρελθόντος στα όρια της Ιστορίας και γεωγραφίας οδηγεί σε μια πραγματική συνολική Ιστορία, σε μια γεωιστορία»¹.

Είναι, λοιπόν, πρωταρχικής σημασίας ο γεωγραφικός παράγων για την ουσιαστική κατανόηση των συνθηκών υπό τις οποίες συνέβησαν τα ιστορικά γεγονότα. Το παρακάτω σχήμα δείχνει με ποιον τρόπο εμπλέκονται οι Επιστήμες της Ιστορίας και της Γεωγραφίας κατά την εξέταση ενός θέματος για τη βαθύτερη κατανόηση των εννοιών της διάστασης του χρόνου και του τόπου, για τη συνειδητοποίηση του ιστορικού παρελθόντος και για την ένταξη των γεγονότων σε οργανικά σύνολα στον χώρο.

Πηγή σχήματος: Venn diagram of the relations of geography, history and their subject matter in “Geography and History. Bridging the divide”, Alan R. H. Baker, Cambridge University Press, 2003.

Στη σχολική πραγματικότητα, τόσο στην Α/θμια όσο και στη Β/θμια εκπαίδευση η ιστορική γεωγραφία συνδέεται άμεσα και έμμεσα με τη χρήση χαρτών ως απαραίτητου βοηθήματος στη διδακτική της Ιστορίας, τόσο για τους διδάσκοντες όσο και για τους μαθητές. Οι ιστορικοί χάρτες με τις ειδικές κατά περίπτωση θεματικές τους συμβάλλουν σημαντικά στη λύση του προβλήματος γλώσσα – ιστορική ορολογία και κατανόηση της Ιστορίας². Οι χάρτες παρέχουν βασικές πληροφορίες, οι οποίες έχουν μια χρονική και νοηματική αλληλουχία που δίνουν τη δυνατότητα στον μαθητή να οικοδομήσει πιο σταθερά την ιστορική του γνώση³. Ο ιστορικός χάρτης αποτελεί ένα αποτελεσματικό κώδικα επικοινωνίας, όπως είναι οι λέξεις και οι έννοιες στη διδακτική της Ιστορίας. Ο χάρτης είναι μέσο παραστατικής εικονογράφησης και σχεδιαστικής αποτύπωσης, του ιστορικού υλικού αφενός και ένα μέσο πληροφόρησης αφετέρου. Αυτή την πληροφόρηση την παρουσιάζει με τα σύμβολα και το υπόμνημα. Έτσι ο χάρτης δεν είναι μόνο εικόνα, αλλά συγχρόνως ένα ιστορικό, πολιτισμικό και κοινωνικό κείμενο⁴.

Ο χάρτης δεν είναι ένα απλό οπτικό μέσο για τη διδακτική της Ιστορίας. Οι βασικές λειτουργίες του ιστορικού χάρτη είναι δυνατόν να προσδιοριστούν ως εξής:

- I. Ο χάρτης συντελεί σημαντικά στην αφήγηση των ιστορικών γεγονότων και ταυτόχρονα παρουσιάζει τοπωνύμια, ημερομηνίες, εκστρατείες και συννοριακές γραμμές.
- II. Ο χάρτης απεικονίζει σύνθετα και περίπλοκα γεγονότα, τα οποία απαιτούν κάποια επεξεργασία. Από την επεξεργασία αυτή προκύπτουν σημαντικές πληροφορίες, βάσει των οποίων μπορούν να γίνουν συγκρίσεις και χρονολογικοί συσχετισμοί μεταξύ των γεγονότων.
- III. Ο χάρτης, με τη βοήθεια του οποίου ο διδάσκων προσπαθεί να ανασυνθέσει το ιστορικό παρελθόν, συμβάλλει στη βελτίωση της ιστορικής παιδείας των μαθητών, δηλαδή αναπτύσσει την κριτική τους σκέψη και διευκολύνει στην κατανόηση της Ιστορίας και του περιβάλλοντος.
- IV. Τέλος η χαρτογραφική παραγωγή θα πρέπει να στηρίζεται σε μια στέρεη ιστορική βάση, ώστε να αποφεύγεται η παραπλανητική για εθνικές σκοπιμότητες χρήση των χαρτών από τους εκπαιδευτικούς.

Έχει διαπιστωθεί ότι, μερικές φορές, οι πληροφορίες που απεικονίζονται ως εικόνα στον χάρτη δεν είναι αντικειμενικές, διαστρεβλώνουν την ιστορική πραγματικότητα εξυπηρετώντας σκοπιμότητες ιδεολογικού, εθνικού, εθνικιστικού περιεχομένου. Για τον λόγο αυτόν ο διδάσκων καλείται να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός στις επιλογές των χαρτών κατά τη διδακτική πράξη αποκαθιστώντας μάλιστα –εάν αυτό κριθεί αναγκαίο– την ιστορική αλήθεια.

Ως χαρακτηριστική περίπτωση χρήσης ιστορικού χάρτη για εξυπηρέτηση εθνικών σκοπιμοτήτων θα μπορούσε να αναφερθεί το παράδειγμα που συναντάται σε τουρκικό σχολικό εγχειρίδιο Ιστορίας Γυμνασίου⁵. Πρόκειται για χάρτη στον οποίο η απόσταση της Κύπρου από την Τουρκία και την Ελλάδα παρουσιάζεται με τρόπο που επιδιώκει τη δημιουργία συγκεκριμένων εντυπώσεων, που αίρουν την υφιστάμενη συννοριακή γραμμή. Πιο συγκεκριμένα, υπολογίζεται επιλεκτικά στον χάρτη η απόσταση της Κύπρου από το νοτιότερο και πλησιέστερο προς αυτήν σημείο της Τουρκίας (50 μίλια), ενώ η απόσταση της Ελλάδας από την Κύπρο υπολογίζεται με σημείο αναφοράς την ηπειρωτική ενδοχώρα (400 μίλια) και όχι το πλησιέστερο ελληνικό νησί.

Καθίσταται, συνεπώς, σαφές ότι ο ιστορικός χάρτης αποτελεί απαραίτητο εργαλείο για την υποστήριξη της διδασκαλίας της Ιστορίας. Ως εκ τούτου, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στη διδακτική αξιοποίηση των χαρτών (έντυπων και ηλεκτρονικών) και να βοηθούν τους μαθητές να αναπτύξουν τις απαραίτητες δεξιότητες για την ανάγνωση και την κατανόηση του υλικού που περιέχει.

Οι ιστορικοί χάρτες στα εγχειρίδια Ιστορίας της Β/θμιας εκπαίδευσης

Σε κάθε εγχειρίδιο Ιστορίας από τη Α΄ Γυμνασίου μέχρι την Γ΄ Λυκείου περιέχονται από είκοσι μέχρι τριάντα ιστορικοί χάρτες. Αριθμός που κρίνεται μάλλον ικανοποιητικός σε συνάρτηση με τη συνολική έκταση του εγχειριδίου. Η ποιότητα των χαρτών αυτών όμως δεν είναι πάντα η καλύτερη. Μερικές φορές το μέγεθός τους είναι τόσο μικρό που δεν είναι ευανάγνωστοι, για λόγους που υπερβαίνουν τις δυνατότητες του Π.Ι. Άλλες φορές δεν είναι τόσο αφαιρετικοί όσο χρειάζεται για την συγκεκριμένη περίπτωση και προσκομίζουν ένα περιττό αριθμό όρων, με αποτέλεσμα να είναι δύσχρηστοι και να μην αξιοποιούνται κατάλληλα.

Για μια πιο ουσιαστική αντιμετώπιση της ανάγκης για αξιοποίηση ιστορικών χαρτών, από το 2003 με τα προγράμματα Α.Π.Σ. και Δ.Ε.Π.Π.Σ είχε επανειλημμένα προκηρυχτεί διαγωνισμός για τη συγγραφή τριών (3) ιστορικών Ατλάντων, που θα συνόδευαν τα αντίστοιχα εγχειρίδια Ιστορίας των τάξεων του Γυμνασίου, αλλά ο διαγωνισμός αυτός υπήρξε άγονος.

Οι ιστορικοί χάρτες στα εγχειρίδια Ιστορίας Β/θμιας εκπαίδευσης είναι δυνατόν σε γενικές γραμμές να ταξινομηθούν ως εξής:

1. Χάρτες που προσδιορίζουν τη θέση ενός πολιτισμού ή ενός κράτους σε μια ευρύτερη περιοχή.
2. Χάρτες που προσδιορίζουν τη θέση συγκεκριμένων περιοχών ή πόλεων που έχουν διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο μια συγκεκριμένη εποχή.
3. Χάρτες που προσδιορίζουν τις αλλαγές συνόρων κρατών ή εμφάνισης νέων κρατών σε μια ευρύτερη περιοχή.
4. Χάρτες που προσδιορίζουν κινήσεις πληθυσμών.
5. Ειδικό χάρτες που προσδιορίζουν κάποιο ιδιαίτερο ιστορικό φαινόμενο π.χ. χάρτης με τις γεωγραφικές εκτάσεις που διανεμήθηκαν σε πρόσφυγες και γηγενείς κατά τις δεκαετίες του 1920 και 1930 (Υπουργείο Γεωργίας, 1938). [Εγχειρίδιο Ιστορίας Γ΄ τάξης Γενικού Λυκείου – Θεωρητικής Κατεύθυνσης].

Οι ηλεκτρονικοί χάρτες:

1. δυνατότητες αξιοποίησης των σελίδων του Διαδικτύου

2. δυνατότητες αξιοποίησης λογισμικών εγκεκριμένων από το Π.Ι

Στη σημερινή εποχή με την εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση έχει ήδη αρχίσει να γίνεται χρήση και των ηλεκτρονικών – διαδραστικών χαρτών παράλληλα με τους παραδοσιακούς έντυπους χάρτες. Οι ηλεκτρονικοί χάρτες διαθέτουν σε μεγαλύτερο βαθμό και με μεγαλύτερη συχνότητα τα παραπάνω χαρακτηριστικά, ενώ προσφέρουν και άλλα πλεονεκτήματα μέσω της πλοήγησης του χρήστη στον χάρτη, όπως εντοπισμός τοπωνυμίων και σύνδεση με τη σύγχρονη ονομασία του τόπου, μέτρηση γεωγραφικών αποστάσεων από σημεία που μπορεί να επιλέξει ο μαθητής, δυνατότητα εστίασης σε μια περιοχή, εμφάνιση ή απόκρυψη χαρτογραφικών πληροφοριών. Ένα ιδιαίτερα σημαντικό πλεονέκτημα των διαδραστικών χαρτών είναι η δυνατότητα που παρέχουν στον μαθητή για διαχείριση επιλεγμένων σημείων/πληροφοριών του χάρτη καθώς και η δυνατότητα αυτενέργειας, αυτοελέγχου/αυτοαξιολόγησης και καλλιέργειας της ερευνητικής, κριτικής σκέψης, σύμφωνα και με τις αρχές της διερευνητικής μάθησης που εισηγούνται τα νέα ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ. Πιο συγκεκριμένα, με τη χρήση κάποιων εκπαιδευτικών λογισμικών, μέσω των συνοδευτικών δραστηριοτήτων, ο μαθητής μπορεί να διαμορφώσει έναν ιστορικό χάρτη, να μετατρέψει έναν γεωφυσικό σε ιστορικό χάρτη, να συγκρίνει συνοριακές μεταβολές να σχεδιάσει μια στρατιωτική πορεία ή και να συνθέσει δικό του ιστορικό κείμενο⁶. Μέσω της αξιοποίησης ηλεκτρονικών χαρτών υπηρετείται και η αρχή της ισότιμης πρόσβασης στη γνώση για τους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, συγκεκριμένα για άτομα με προβλήματα όρασης και ακοής (ΑμεΑ), τα οποία διευκολύνονται σημαντικά χάρη στις δυνατότητες μεγέθυνσης των πληροφοριών του χάρτη, ηλεκτρονικού σχολιασμού κ.λπ.

1α. Δυνατότητες αξιοποίησης των σελίδων του Διαδικτύου

Αναγνωρίζοντας το γεγονός ότι οι ΤΠΕ προσφέρουν δυνατότητες νέων αλλά και ποικίλων τρόπων προσέγγισης και επεξεργασίας του διδακτικού υλικού, παραθέτουμε κάποιους ενδεικτικούς δικτυακούς τόπους όπου βρίσκονται χάρτες⁷:

Η μηχανή των χαρτών του National Geographic:

<http://www.nationalgeographic.com/resources/ngo/maps>

1. Χάρτες Κλασικής εποχής: http://unc.edu/depts/cl_atlas

2. Ουράνιος Άτλας-1826: <http://www.stub.unibe.ch/stub/koenig/celestial.html>

1β. Δυνατότητες αξιοποίησης του Διαδικτύου και των εργαλείων google

Επειδή οι μαθητές μας έχουν «εθισθεί» πλέον να μαθαίνουν ακολουθώντας μία μη γραμμική πορεία οργάνωσης της γνώσης ανακαλύψαμε στο Διαδίκτυο εφαρμογές και σελίδες που δίνουν μία διαφορετική προσέγγιση της Ιστορίας μέσα από τη γεωγραφία.

Συγκεκριμένα, το ερευνητικό πρόγραμμα που βρίσκεται στην ιστοσελίδα <http://www.greekscapes.gr/index.php> αφορά την εναλλακτική προσέγγιση, ανάλυση και τεκμηρίωση των σύγχρονων ελληνικών πολιτισμικών τοπίων. Πρόκειται για τον **Αεροφωτογραφικό Άτλαντα ελληνικών τοπίων** που υλοποιήθηκε στο Εργαστήριο Εφαρμοσμένης & Ανθρώπινης Γεωγραφίας, Τμήμα Γεωγραφίας του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου.

Η έρευνα ακολουθεί τις γενικές αρχές της κριτικής πολιτισμικής γεωγραφίας και ο βασικός της ερευνητικός στόχος είναι ο προσδιορισμός και η τεκμηρίωση των πολλαπλών όψεων του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμικού τοπίου. Στην έρευνα αναλύονται οι διαφορετικές εκδοχές ανάλυσης τοπίων στη γεωγραφία, οι τρόποι αναπαράστασης και ειδικότερα η σημασία των φωτογραφιών, χαρτών και κειμένων.

Η πρώτη βασική πρωτοτυπία της έρευνας είναι η συγγραφή ενός σεναρίου για το είδος των καθημερινών τοπίων που μελετήσαμε, η επιλογή των αρχικών τοπίων και η επιλογή της προσέγγισης για κάθε ένα από αυτά.

Η δεύτερη πρωτοτυπία είναι η χρήση αεροφωτογραφιών χαμηλού ορίζοντα (από το “μάτι του πουλιού”) οι οποίες, σε συνδυασμό με σύντομο κείμενο, χάρτες, επίγειες φωτογραφίες και άλλο συνοδευτικό υλικό, παρουσιάζουν συνοπτικά, αλλά κατανοητά για το ευρύτερο κοινό, τα διάφορα τοπία της χώρας.

Η τρίτη πρωτοτυπία είναι η παρουσίαση όλου του υλικού με τη δομή ενός ηλεκτρονικού Γεωγραφικού Άτλαντα. Ο Άτλαντας αυτός είναι δυναμικός, μπορεί να δέχεται αλλαγές ή προσθήκες στα υπάρχοντα τοπία καθώς και να εμπλουτίζεται με καινούργια, όταν αυτά μελετηθούν.

Τα πρώτα 134 τοπία που έχουν μελετηθεί από όλη την Ελλάδα και παρουσιάζονται σήμερα, δεν διεκδικούν μια στατιστική αντιπροσωπευτικότητα, εικονογραφούν όμως με επάρκεια τη σημερινή κατάσταση στη χώρα. Ανήκουν σε διαφορετικές κατηγορίες ανάλυσης, οι οποίες περιγράφονται στη Μεθοδολογία. Η έρευνα ανατέθηκε από το Κοινωνιολογικό Ίδρυμα Ι.Σ. Λάτση, διήρκεσε 2 χρόνια (2008-2010) και υλοποιήθηκε στο Εργαστήριο Εφαρμοσμένης & Ανθρώπινης Γεωγραφίας, Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.

Ο άτλαντας έχει οργανωθεί σε 4 ενότητες με πολύ πλούσιο εποπτικό και διαδραστικό περιεχόμενο: 1. Τοπία – θέσεις 2. Τοπία σε ομάδες 3. Τοπία – θέσεις (εμβάθυνση) 4. Τοπία σε ενότητες (εμβάθυνση)

Τέλος, πολλές είναι οι δυνατότητες αξιοποίησης και συσχετισμού γνωστικών αντικειμένων όπως της γεωγραφίας και της Ιστορίας, που παρέχονται μέσα από την εφαρμογή του προγράμματος που βρίσκεται στο δικτυακό τόπο : <http://earth.google.com/>

2. Λογισμικά εγκεκριμένα από το Π.Ι.- Προτάσεις διδακτικής τους αξιοποίησης

Ακολουθώντας τις νέες θεωρίες για τη μάθηση, σύμφωνα με τις οποίες, κάνουμε λόγο για μετεξέλιξη της εκπαιδευτικής πρακτικής όπου το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από τη διδασκαλία στη μάθηση μέσα από την ενίσχυση της αυτονομίας της σε αυθεντικά επικοινωνιακά πλαίσια¹ δημιουργήθηκαν και εγκρίθηκαν από το Π.Ι. λογισμικά τα οποία ,ανταποκρινόμενα στις **σύγχρονες παιδαγωγικές αρχές**⁸ περιλαμβάνουν δυνατότητες **αλληλεπίδρασης** αλλά και εκμάθησης συγκεκριμένων **δεξιοτήτων** προσφέροντας χώρο για **αποθήκευση μεγάλου όγκου πληροφοριών**. Τέτοια λογισμικά είναι :

1. «ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄ Β΄ Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ»
2. «ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ»
3. «ΣΕΙΡΑ «ΘΥΜΗΣΙΣ» (Ηρόδοτος ,Ομηρικά έπη, Ανθολόγιο)
4. ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ» ΘΕΜΑΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
5. «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ»
6. «ΣΤΑ ΙΧΝΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΑΣ ΠΡΟΓΟΝΩΝ» (Ιστορία Α΄ Γυμνασίου)

¹ Επιμέλεια Χ. Κυνηγός κ.άλ.«Νοητικά εργαλεία και Πληροφοριακά μέσα»,Καστανιώτης, Αθήνα2002.

7. «ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΑΤΛΑΝΤΑΣ CENTENNIA»
8. «ΚΑΣΤΑΛΙΑ»
9. «ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»
10. «ΤΟ ΄21 ΕΝ ΠΛΩ»
11. «ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ-ΧΡΟΝΟ» Γυμνασίου και Λυκείου.

Η διδακτική προσέγγιση των παραπάνω λογισμικών βασίζεται στις γενικές αρχές που αφορούν στην εποπτικότητα, τη διερευνητική μέθοδο και την ομαδική διδασκαλία, τη διαθεματική προσέγγιση καθώς και στην αυτενέργεια ως παράγοντα εμπέδωσης του γνωστικού αντικείμενου και επέκτασης της γνώσης σε άλλες περιοχές, γενικά επιδιώκεται να βοηθηθούν οι μαθητές να κατακτήσουν την ιστορική γνώση μόνοι τους και όχι μέσα από την αφήγηση του διδάσκοντα. Προσδοκώμενο αποτέλεσμα είναι η άσκησή τους στην αυτενεργό έρευνα, την αυτόνομη εργασία κατά την ανεύρεση αιτιωδών σχέσεων, την αξιολόγηση πληροφοριών και την κριτική αντιμετώπισή τους, ώστε το μάθημα να γίνεται πιο ζωντανό και ελκυστικό. Παρατίθενται ενδεικτικά παραδείγματα από τα Λογισμικά που εμπεριέχουν χάρτες στη βάση δεδομένων τους ή έχουν σχεδιασθεί με τη φιλοσοφία των διαδραστικών χαρτών:

Το Λογισμικό **Τοπική Ιστορία Γ΄ Γυμνασίου** : Στην ενότητα της οικιστικής ταυτότητας των **Κυθήρων** εξετάζεται ο *χώρος* ως γεωγραφικός παράγοντας, ο οποίος επηρεάζει τα ιστορικά δρώμενα (Κύθηρα: το σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης).

Το Λογισμικό **Ιστορία Α΄ Β΄ Γ΄ Γυμνασίου**: Στην ενότητα «**Η εποχή των μεγάλων γεωγραφικών ανακαλύψεων**» και στην ενότητα **Χάρτες** παρουσιάζονται με φωτογραφίες μεγάλου μεγέθους και κατάλληλο υπομνηματισμό, εβδομήντα πέντε παλιοί και σύγχρονοι χάρτες καθώς και χάρτες τοπωνυμίων .

Επίσης στην ενότητα : «**Διαμόρφωση των συνόρων της Ελλάδας 1830-1948**», προτείνονται οι παρακάτω Δραστηριότητες που ενδεικτικά αναφέρονται:

-Να συνθέσετε ιστορικούς χάρτες που θα παρουσιάζουν τις μεταβολές των ελληνικών συνόρων κατά τον 19^ο αι.

-Να συνθέσετε ιστορικούς χάρτες που θα παρουσιάζουν τις μεταβολές των ελληνικών συνόρων κατά την περίοδο 1913-192.

Τέλος το λογισμικό στην ίδια ενότητα προτείνει ένα διαδραστικό παιχνίδι αυτοαξιολόγησης του τύπου: Απαντήστε στις ερωτήσεις και διαμορφώστε τα σύνορα του ελληνικού κράτους.

Το λογισμικό **Cenetnnia**: Λειτουργεί ως αφορμή στη διαδικασία εμβάθυνσης της ιστορικής γνώσης μέσα από μία πολύ καλά οργανωμένη σε βάση δεδομένων συλλογή χαρτών και συνοδευτικά κείμενα που περιέχουν ικανοποιητικά συμπληρωματικά στοιχεία ως προς τους χάρτες.

Αποτελεί έναν οδηγό στην Ιστορία της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής από τις αρχές του 11ου αιώνα μέχρι σήμερα-1997έτος που ολοκληρώθηκε η δημιουργία του-και βασίζεται στη χρήση χαρτών.

Είναι δηλ. ένας εξελισσόμενος δυναμικός χάρτης (περιλαμβάνει χάρτες πολιτικής Ιστορίας και διεθνών παγκόσμιων σχέσεων- όπου παρουσιάζονται πάνω από 9000 αλλαγές συνόρων)που επιτρέπει την οπτικοποίηση της γνώσης,συνδυάζοντας την ιστορική γνώση με τη γεωγραφία, σημείο όπου οι περισσότεροι μαθητές υστερούν σημαντικά. Οι αλλαγές των συνόρων μπορούν να γίνουν πιο εύκολα κατανοητές, ενώ και τα συνοδευτικά κείμενα αποτελούν ουσιώδη βοήθεια. στην ουσία πρόκειται για υποκατάσταση των σχολικών χαρτών. Παρέχει δυνατότητα ευστοχίας, ταχύτητας και αποτελεσματικής ανταπόκρισης στις απαιτήσεις διερεύνησης υπό την προϋπόθεση ότι ο μαθητής έχει εξοικειωθεί με τη χρήση του λογισμικού.

Τα συνοδευτικά εγχειρίδια του μαθητή και του καθηγητή παρέχουν σημαντικό αριθμό σεναρίων διδασκαλίας, σχεδιασμένων για σύντομες ή εκτεταμένες **διερευνητικές δραστηριότητες**, οι οποίες οδηγούν το μαθητή στη μελέτη και κατανόηση των γεωπολιτικών αλλαγών και των ιστορικών εξελίξεων της περιόδου που αναφέρονται, μέσω της διερεύνησης των χαρτών και των κειμένων, μέσω της σύγκρισης και της συσχέτισης χρονολογιών, γεγονότων και γεωγραφικών περιοχών.

Ο μαθητής – στο βαθμό που δεν κατευθύνεται από αυστηρά καθοδηγητικά σενάρια διδασκαλίας- έχει τη δυνατότητα να **θέσει ερωτήματα**, να αναζητήσει απαντήσεις παρατηρώντας, συγκρίνοντας και αξιοποιώντας τα εργαλεία του λογισμικού, να οδηγηθεί σε συμπεράσματα, να οξύνει την κρίση του, να καλλιεργήσει την αφαιρετική σκέψη.

Στο λογισμικό «**Περιπλάνηση στο Χώρο- Χρόνο, μέσα από διαδραστικούς χάρτες και χρονο-χάρτες**» οι θεματικές ενότητες προσεγγίζονται μέσα από τους άξονες του χρόνου, του

τόπου και των γεγονότων. Τα γεγονότα παρουσιάζονται με χρονολογική σειρά συνδέονται με ιστορικά πρόσωπα και τον τόπο όπου διαδραματίζονται ενώ παράλληλα καταγράφονται στο χρονολόγιο, απ' όπου μπορούν και να αναζητηθούν.

Παρέχεται έτσι στο μαθητή ένα εύκολα προσπελάσιμο πληροφοριακό υλικό που μπορεί να χρησιμοποιήσει στις προτεινόμενες δραστηριότητες. Είναι ένας γεωφυσικός χάρτης που μετατρέπεται και σε ιστορικό .

Ο μαθητής μπορεί να παρατηρήσει τη διαμόρφωση τους εδάφους, να αναζητήσει πόλεις που ανήκουν σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους, να χαράξει πορείες, να μετρήσει αποστάσεις, να προσθέσει πληροφορίες σε σημεία ενδιαφέροντος έτσι ώστε να δημιουργήσει ένα νέο ιστορικό χάρτη με κριτήρια που θα θέσει ο ίδιος.

Η εργασία του ενισχύεται από το χρονολόγιο, το αρχείο εικόνων και τις δραστηριότητες που τον βοηθούν να κατανοήσει τα εξεταζόμενα θέματα μέσω της οπτικοποίησης της πληροφορίας.

Τέλος, παρατίθεται ένα ενδεικτικό φύλλο εργασίας-Παράδειγμα διδακτικής αξιοποίησης-από το Λογισμικό **ΚΑΣΤΑΛΙΑ** – όπως παρουσιάζεται στο ίδιο το λογισμικό:

Θέμα : **Αρχαϊκή Κόρινθος, εμπορική Πόλη-Κράτος της Μεσογείου**

Σενάριο 1: **Γεωγραφικός χώρος της πρώιμης αρχαϊκής Κορίνθου (τέλος 8ου αι. π.Χ. - αρχές 7ου αι. π.Χ.)**

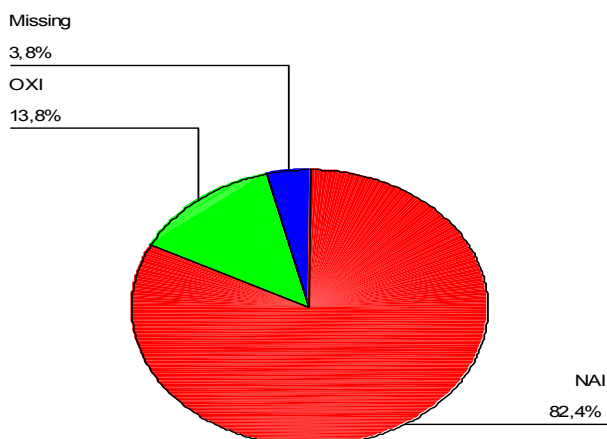
Δραστηριότητα 2: προσδιορισμοί του χώρου της πόλης-κράτους

Με τη δραστηριότητα αυτή ο μαθητής έχει τη δυνατότητα να αναζητήσει τις γεωγραφικές πληροφορίες που περιέχουν οι ιστορικές πηγές, να τις επεξεργαστεί με διάφορους τρόπους, και να τις μεταφράσει σε γραφικές παραστάσεις, ώστε να αντιληφθεί το χώρο της πόλης- κράτους, τη μορφολογία του και να συμπεράνει ποιες είναι οι δυνατότητες που προσφέρει η ίδια η γη της Κορίνθου καθώς και η ιδιαίτερη γεωγραφική της θέση. Να αναδειχθεί ότι η χρήση των δυνατοτήτων αυτών είναι περιορισμένη κατά την περίοδο αυτή.

Κατά τη γνώμη μας, οι γεωγραφικοί χάρτες κάνουν αντιληπτή τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη Ιστορία και τη γεωγραφία, καθώς επιτρέπουν στους μαθητές να εντοπίζουν τον ιστορικό χώρο στον οποίο διαδραματίζονται τα γεγονότα και επομένως να αντιλαμβάνονται παράγοντες που επηρέασαν τη λήψη αποφάσεων και την εξέλιξη των γεγονότων. Πολύ εύστοχα ο Κώστας Βέργος⁹ στο βιβλίο «Γεωπολιτική των Εθνών και της Παγκοσμιοποίησης. Για μια Ιστορία της Γεωγραφίας και μια γεωγραφία της Ιστορίας», τονίζει ότι “η Γαλλική Επανάσταση απέκτησε ευρεία συνείδηση του εαυτού της από την κεντρική γεωγραφική θέση που είχε η Γαλλία στην Ευρώπη αλλά και από την επίγνωση αυτής της γεωγραφικής θέσης”.

Ο χάρτης, λοιπόν, θεωρείται στοιχειώδες εποπτικό μέσο και ταυτόχρονα απόλυτα απαραίτητο για την εμπέδωση και κατανόηση του αφηγηματικού υλικού στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας. Τη φιλοσοφία αυτή ακολουθούν και τα βιβλία του εκπαιδευτικού Α΄, Β΄ και Γ΄ Γυμνασίου καθώς και Α΄, Β΄ και Γ΄ Λυκείου, όπου επισημαίνεται ότι: “η επεξεργασία κάθε ενότητας θα πρέπει γίνει με την ευρεία αξιοποίηση γραπτών και εικαστικών πηγών, χαρτών (έντυπων και ηλεκτρονικών), διαγραμμάτων και λοιπού υποστηρικτικού υλικού αλλά και με την αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών. Δηλαδή με μία πολυπρισματική προσέγγιση των εξεταζόμενων θεμάτων και με στόχο την ανάπτυξη της ιστορικής γνώσης και σκέψης των μαθητών μέσα από την ομαδοσυνεργατική οργάνωση του μαθήματος¹⁰”.

Είναι χαρακτηριστικό, στο σημείο αυτό να αναφέρουμε, ότι στην έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου με θέμα: «Οι αντιλήψεις των καθηγητών για το μάθημα της Ιστορίας στο Λύκειο: Πρόγραμμα Σπουδών - Διδακτική Μεθοδολογία - Αξιολόγηση του μαθήματος – Επιμόρφωση», ένα ποσοστό 82,4% δήλωσε ότι χρησιμοποιεί έντυπους ιστορικούς χάρτες και άλλα εποπτικά μέσα για τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Πηγή: Έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου με θέμα: «Οι αντιλήψεις των καθηγητών για το μάθημα της Ιστορίας στο Λύκειο: Πρόγραμμα Σπουδών - Διδακτική Μεθοδολογία - Αξιολόγηση του μαθήματος – Επιμόρφωση»

Στην ίδια έρευνα ένα ποσοστό 11,22% από τους ερωτηθέντες δήλωσαν ότι χρησιμοποιούν χάρτες από το διαδίκτυο. Πρέπει όμως να ληφθεί υπόψη ότι έκτοτε μεγάλος αριθμός φιλολόγων έχει επιμορφωθεί στις Νέες Τεχνολογίες στο πλαίσιο Προγραμμάτων της κοινωνίας της Πληροφορίας και πολλά σχολεία έχουν εφοδιαστεί με υπολογιστές, ενώ και τα νέα διδακτικά βιβλία του Π.Ι. παραπέμπουν σε έγκυρες ιστοσελίδες με ιστορικό περιεχόμενο.

Επισημαίνουμε όμως ότι, στο πλαίσιο αυτής της έρευνας, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε κατά πόσο χρησιμοποιούν οι καθηγητές τα παραπάνω μέσα με παραδοσιακό τρόπο, υποστηρικτικά, δηλαδή, της βασικής διδασκαλίας, ή διερευνητικά. Θα ήταν αξιολογήσιμες οι επιλογές των εποπτικών μέσων από τους καθηγητές εάν γνωρίζαμε τους στόχους τους. Ως εκ τούτου, δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι για το πώς χρησιμοποιούν όλο αυτό το οπτικό υλικό (χάρτες έντυπους και ηλεκτρονικούς) που δηλώνουν ότι χρησιμοποιούν. Το ερώτημα είναι αν χρησιμοποιούν το οπτικό υλικό μόνο για να καταστήσουν περισσότερο «απτά», να αισθητοποιήσουν στους μαθητές αυτά για τα οποία γίνεται λόγος στην τάξη ή αν προσεγγίζουν το οπτικό υλικό διερευνητικά ως πηγές για την προς μελέτη ιστορική περίοδο ή ιστορικό πρόβλημα. Το πιθανότερο είναι ότι προβαίνουν κατά περίπτωση σε συνδυασμό των δύο τρόπων αξιοποίησης, αλλά αυτό είναι απλή υπόθεση την οποία δεν είμαστε σε θέση να επιβεβαιώσουμε με βάση τα στοιχεία της έρευνας.

Παραδείγματα διδακτικής αξιοποίησης των έντυπων χαρτών των σχολικών εγχειριδίων της Ιστορίας:

- Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου Κόσμου από το 1453 μ.Χ. έως σήμερα Β΄ Τάξη 1^{ου} Κύκλου Ο.Ε.Δ.Β. (Β΄ τάξη Ημερήσιων ΕΠΑ.Λ. και Γ΄ τάξη Εσπερινού ΕΠΑ.Λ.)
Σελ. 2 υπόμνημα χάρτη: Ο κόσμος τον 16^ο αιώνα. Σόμερσετ Φράι, Παγκόσμια Ιστορία.
Σελ. 99 υπόμνημα χάρτη: Ο Λένιν “ξεβρωμίζει” τον κόσμο από βασιλιάδες και καπιταλιστές. Ρωσική γελοιογραφία 1920.
Σελ. 139 υπόμνημα χάρτη: “Από το 1945 και μετά η Λατινική Αμερική ήταν ένα “καζάνι που έβραζε».
- Αρχαία Ιστορία Α΄ Γυμνασίου Ο.Ε.Δ.Β.
Σελ. 14 υπόμνημα χάρτη : Χάρτης της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου..
- Μεσαιωνική και νεότερη Ιστορία Β΄ Γυμνασίου, Ο.Ε.Δ.Β.
Σελ. 9 υπόμνημα χάρτη: Η συνοικία της Κωνσταντινούπολης Συκεαί (Πέραν ή Γαλατάς).
Σελ. 22 υπόμνημα χάρτη: Πυκνότητα των σλαβικών τοπωνυμίων στην Ελλάδα.
Σελ. 47 υπόμνημα χάρτη: Η Βυζαντινή Λουκανία και η γειτονιά της.
Σελ. 90 υπόμνημα χάρτη: Η διαίρεση του κράτους του Καρλομάγνου (Συνθήκη Βερντέν 843).
Σελ. 115 υπόμνημα χάρτη: Η διάδοση της Αναγέννησης και του Ανθρωπισμού.

- Νεότερη και σύγχρονη Ιστορία Γ΄ Γυμνασίου Ο.Ε.Δ.Β.
Σελ. 50 υπόμνημα χάρτη: Οι αποικίες των ευρωπαϊκών κρατών στην Αφρική στις αρχές του 20 ου αιώνα.
- Σελ. 90 υπόμνημα χάρτη: Τα αντίπαλα στρατόπεδα του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, 1914
- Σελ. 106 υπόμνημα χάρτη: Ο μικρασιατικός πόλεμος (1919-1922).
- Σελ. 167 υπόμνημα χάρτη: Οι διευρύνσεις της ΕΟΚ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Η Ιστορία του αρχαίου κόσμου. Από τους προϊστορικούς πολιτισμούς της Ανατολής έως την εποχή του Ιουστινιανού Α΄ τάξη Γενικού Λυκείου Ο.Ε.Δ.Β.
- Σελ. 20 υπόμνημα χάρτη: Η αρχαία Αίγυπτος.
- Σελ. 280 υπόμνημα χάρτη: Η Κίνα την εποχή της δυναστείας των Χαν.
- Ιστορία του μεσαιωνικού και του νεότερου κόσμου (565-1815) Β΄ τάξη Γενικού Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β.
- Σελ. 62 υπόμνημα χάρτη: Βιομηχανία και εμπόριο στη μεσαιωνική Ευρώπη
- Σελ. 66 υπόμνημα χάρτη Α΄, Β΄, Γ΄ και Δ΄ Σταυροφορίες
- Σελ. 123 υπόμνημα χάρτη : Ο πορτογάλος (ναυτικός χάρτης του Lazaro Luis, γνωστός με την ονομασία Άτλας (16^{ος} αι.).
- Ιστορία του νεότερου και του σύγχρονου κόσμου (από το 1815 έως σήμερα) Γ΄ τάξη Γενικού Λυκείου, Γ΄ τάξη ΕΠΑ.Λ. και Δ΄ Εσπερινού Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β.
- Σελ. 54 υπόμνημα χάρτη: Χάρτης της αποικιοκρατίας, ο οποίος αποτυπώνει την παγκοσμιότητα του φαινομένου.
- Σελ. 64 υπόμνημα χάρτη: Τα Βαλκάνια το 1878 και σελ. 71 Λεζάντα χάρτη: Τα Βαλκάνια μετά τους Βαλκανικούς πολέμους.
- Σελ. 78 υπόμνημα χάρτη: Η Ευρώπη τις παραμονές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.
- Σελ. 91 υπόμνημα χάρτη: Χάρτης στον οποίο φαίνεται το τεράστιο εύρος του μικρασιατικού μετώπου, μετά τις επιτυχίες του ελληνικού στρατού, και οι κύριες γραμμές της τουρκικής επίθεσης και της υποχώρησης του ελληνικού στρατού.
- Σελ. 142 υπόμνημα χάρτη: Οι τέσσερις ζώνες κατοχής της Γερμανίας, όπως καθορίστηκαν το 1945. Το Βερολίνο, η παλαιά πρωτεύουσα, που βρισκόταν στον σοβιετικό τομέα, χωρίστηκε και αυτό σε τέσσερις αντίστοιχες ζώνες.
- Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας Γ΄ τάξη Γενικού Λυκείου (Θεωρητική Κατεύθυνση) Ο.Ε.Δ.Β.
- Σελ. 12 υπόμνημα χάρτη: Χάρτης της Ελλάδας με τις αλλαγές στα σύνορα από το 1881 μέχρι το 1913.
- Σελ. 144 υπόμνημα χάρτη: Χάρτης της Ανατολικής Θράκης και της Μικράς Ασίας με τα αρχαία ονόματα των επαρχιών.
- Σελ. 164 υπόμνημα χάρτη: Χάρτης με τις γεωγραφικές εκτάσεις που διανεμήθηκαν σε πρόσφυγες και γηγενείς κατά τις δεκαετίες του 1920 και 1930 (Υπουργείο Γεωργίας 1938).
- Σελ. 224 υπόμνημα χάρτη : Ελληνικές πόλεις του Εύξεινου Πόντου.
- Ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός και οι ρίζες του, Μάθημα Επιλογής Β΄ Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β.
- Σελ. 44 υπόμνημα χάρτη: Η διάδοση του Προτεσταντισμού (16^{ος} αι. μ.Χ.).
- Σελ. 118 υπόμνημα χάρτη : Η διάδοση των δημοκρατικών ιδεών.

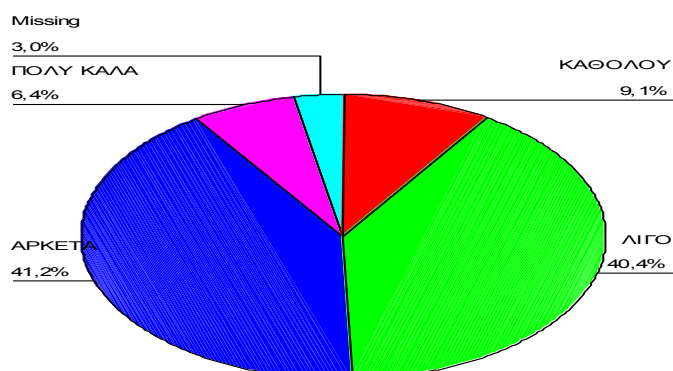
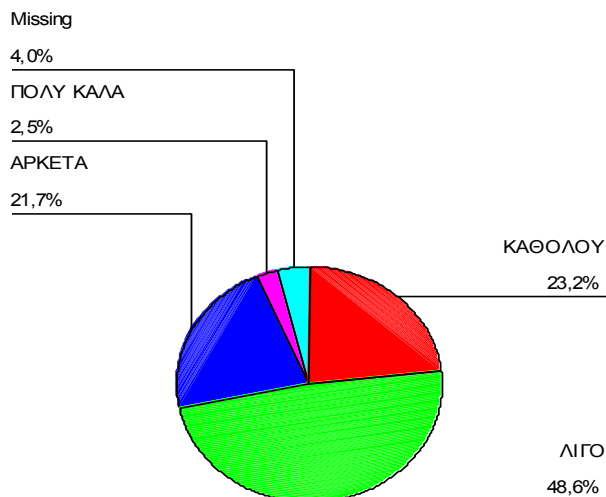
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, καθίσταται εμφανές ότι η παράλληλη αξιοποίηση έντυπων και ηλεκτρονικών χαρτών συνιστά διδακτική πρακτική η οποία μπορεί να οδηγήσει σε μια πιο εποικοδομητική και αποτελεσματική διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας.

Απαραίτητη προϋπόθεση, βέβαια, για τη διδακτική αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων που προσφέρουν οι ηλεκτρονικοί χάρτες, αλλά και γενικότερα για την σωστή αξιοποίηση των έντυπων χαρτών που υπάρχουν στα σχολικά εγχειρίδια και στις σχολικές μονάδες αποτελεί η συστηματική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, ώστε να διασφαλίζεται η επικαιροποίηση των γνώσεών τους και των διδακτικών πρακτικών που εφαρμόζουν.

Η αναγκαιότητα για ουσιαστική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών καταδεικνύεται και από τα αποτελέσματα της έρευνας του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (Π.Ι.)¹¹. Έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου με θέμα: «Οι αντιλήψεις των καθηγητών για το μάθημα της Ιστορίας στο Λύκειο: Πρόγραμμα Σπουδών - Διδακτική Μεθοδολογία - Αξιολόγηση του μαθήματος – Επιμόρφωση». Σε ερώτημα σχετικά με το αν γνωρίζουν τις νέες τάσεις της ακαδημαϊκής Ιστορίας οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα και οι οποίοι διδάσκουν το μάθημα της Ιστορίας στη δευτεροβάθμια

εκπαίδευση, απάντησαν, σε ποσοστό που αγγίζει το μισό του δείγματος (48,6%), ότι οι γνώσεις τους σχετικά με τις νέες τάσεις είναι λίγες, ενώ το 23,2% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι δεν γνωρίζουν καθόλου τις νέες τάσεις. Επιπλέον, σε άλλο ερώτημα, παράλληλα με το ενθαρρυντικό ποσοστό των καθηγητών (41,2%) που απάντησαν ότι είναι αρκετά εξοικειωμένοι με τις νέες τάσεις της διδακτικής της Ιστορίας, εμφανίζεται ένα εξίσου μεγάλο ποσοστό διδασκόντων (40,4%) οι οποίοι δήλωσαν μικρή εξοικείωση στον ίδιο τομέα.

Πηγή: Έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου με θέμα: «Οι αντιλήψεις των καθηγητών για το μάθημα της Ιστορίας στο Λύκειο: Πρόγραμμα Σπουδών - Διδακτική Μεθοδολογία - Αξιολόγηση του μαθήματος – Επιμόρφωση»

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω παραμέτρους καθώς και τις προκλήσεις της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας, έχει αποδυθεί σε ένα σύνολο δραστηριοτήτων για την οργάνωση του Νέου Σχολείου. Μέσα από τη συγγραφή νέων Προγραμμάτων Σπουδών και την οργάνωση στοχευμένων επιμορφωτικών δράσεων, μακροπρόθεσμη στόχευση αποτελεί η ανανέωση της διδακτικής πράξης με την αξιοποίηση των ΤΠΕ, τη διασύνδεση των γνωστικών αντικειμένων (διαθεματικότητα), την πολυπρισματική προσέγγιση της γνώσης, την υλοποίηση προγραμμάτων για ευαισθητοποίηση των μαθητών σχετικά με την αειφορία και την πράσινη ανάπτυξη. Ο νέος προσανατολισμός της εκπαίδευσης ευνοεί, μέσα από διαθεματικές δραστηριότητες- projects, και σε επίπεδο σχολικής διδακτικής πρακτικής τη σύνδεση μεταξύ Ιστορίας και Γεωγραφίας, η οποία εδώ και χρόνια θεωρείται αυτονόητη στον χώρο της ακαδημαϊκής έρευνας. Η ανανεωμένη αυτή οπτική αποτελεί και προοπτική για μια αντιμετώπιση της διδασκαλίας της Ιστορίας όχι πια ως στατικής αφήγησης και γραμμικής παράθεσης ιστορικών πληροφοριών, αλλά ως δυναμικής μελέτης της ανθρώπινης δράσης και των πολυπαραγοντικών μεταβολών που αυτή επιφέρει σε συγχρονικό και διαχρονικό επίπεδο.

Βιβλιογραφικές αναφορές

¹ Γιάννης Γιαννόπουλος - Ξένη Οικονομοπούλου – Θεόδωρος Κατσουλάκος, Εισαγωγή στις Ιστορικές Σπουδές, Γ΄ Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1982, σ. 59. Στο ίδιο θέμα αναφέρεται και το προηγούμενο εγχειρίδιο της Αικατερίνης Χριστοφιλοπούλου, Εισαγωγή στις Ιστορικές Σπουδές, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1978. σ.σ. 37-41.

² Σωτηρία Τριαντάρη – Μάρα, «Η αξιοποίηση των χαρτών στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας», Εκπαιδευτικά, Νο 59-60, Αθήνα 2001, σ. 77.

³ Γ. Ν. Λεοντσίνης, «Ο ιστορικός χάρτης στη διδακτική της γενικής και της τοπικής Ιστορίας», Πρακτικά 2^{ου} Συνεδρίου Χαρτογραφίας (30 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου), Βόλος 1995, σ.σ. 24-30.

⁴ Γ. Πηγάκη, «Γραφική σημειολογία: ο ρόλος της, μέσω χαρτών, στη διδακτική του μαθήματος της Ιστορίας», Πρακτικά 2^{ου} Συνεδρίου χαρτογραφίας, ό.π., σ.σ. 31-33.

⁵ Ortaöğretim, «Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi» (Σύγχρονη Τουρκική και Παγκόσμια Ιστορία), Ankara, Devlet Kitaplar Özkan Matbaacılık, 2009, 148.

⁶ Έλενα Γκίκα- Δημήτρης Μαρκαντωνάτος - Δημήτρης Κοκκώνης – Χαράλαμπος Ζαρωτιάδης – Βασίλης Βασιλείου, Λογισμικό: «Περιπλάνηση στο χωρο-χρόνο» η διδασκαλία της Ιστορίας μέσα από διαδραστικούς χάρτες, Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου Ημαθίας, 2008, σ. 228 στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.ekped.gr/praktika10/philo/020.pdf>. Προσπελάστηκε τελευταία φορά 28-05-2010.

⁷ Προσπελάστηκαν τελευταία φορά 30/05/2010

⁸ Επιμέλεια Χ. Κυνηγός κ.άλ. «Νοητικά εργαλεία και Πληροφοριακά μέσα», Καστανιώτης, Αθήνα 2002.

⁹ Κώστας Βέργος, «Γεωπολιτική των Εθνών και της Παγκοσμιοποίησης. Για μια Ιστορία της Γεωγραφίας και μια γεωγραφία της Ιστορίας, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2004, Σειρά: Βιβλιοθήκη Γεωπολιτισμικών Αναλύσεων.

¹⁰ Βιβλίο Εκπαιδευτικού, Ιστορία του νεότερου και του σύγχρονου κόσμου (από το 1815 έως σήμερα) Γ΄ Τάξη Γενικού Λυκείου, Δ΄ Τάξη Εσπερινού Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β., 2009

¹¹ Έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου με θέμα: «Οι αντιλήψεις των καθηγητών για το μάθημα της Ιστορίας στο Λύκειο: Πρόγραμμα Σπουδών - Διδακτική Μεθοδολογία - Αξιολόγηση του μαθήματος – Επιμόρφωση»